

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verlagen

Tegen de stroom in

Verslag van

De kanteling van de psychose — Darian Leader [Kortenberg, 3 mei 2013]

JOS DE KROON EN SYLVIE VANDEWALLE

Ludi Van Bouwel, de drijvende kracht (samen met Dirk De Wachter) achter de studiedag van het netwerk Nederland-Vlaanderen van de ISPS¹ opende de tiende aflevering ervan. Zij memoreerde dat «de kanteling van de psychose» voor deze dag inhield dat nu eens niet de dopaminehuishouding in het striatraal-thalamische systeem aan de orde was, maar de psychische aspecten die een rol spelen bij het ontluiken van de psychose; meer *verstehen* dan *erklären* dus. Een meer gerenommeerde spreker op dit gebied dan Darian Leader is moeilijk denkbaar. In zijn meest recente boek *What is madness?* doet hij zijn reputatie de moeilijkste analytische theorieën op een heldere wijze te presenteren alle eer aan.² Dat de Nederlandse vertaling van dit werk onlangs verscheen is zeker niet vreemd aan de overweldigende opkomst voor deze studiedag. Leader is een Londense psychoanalyticus die — vooral via zijn contacten met de groep uit Lille rond het tijdschrift *Savoir et Clinique* (Geneviève Morel, Franz Kaltenbeck) — een grote affiniteit heeft met het Franse (voornamelijk lacaniaanse) denken. Op geraffineerde wijze weet hij de Engelse traditie om ook psychotische patiënten in een analytische behandeling te betrekken te verbinden met het nogal theoretische erfgoed uit de Franse psychiatrische en analytische school. Leader bleek op deze studiedag ook een begenadigd spreker te zijn. In drie kwartier zette hij in eenvoudige

bewoordingen de lacaniaanse opvattingen over de psychose uiteen. Eerst maakte hij onderscheid tussen de symptomen die aan de oppervlakte aan ons verschijnen en de dieptestructuur van de persoonlijkheid. Symptomen kunnen misleidend zijn en geven geen uitsluitsel over de dieptestructuur. Daarvoor is het essentieel dat de behandelaar in dialoog treedt met de patiënt teneinde diens geschiedenis te traceren en het oorspronkelijke trauma te ontdekken. Deze werkwijze staat haaks op die vanuit de DSM, waar alleen de clustering van de tekens/symptomen tot een bepaalde categorisering leidt.

Leader wees op het onderscheid dat Eugen Bleuler honderd jaar geleden maakte tussen «primaire» en «secundaire» symptomen bij schizofrenie. «Primair» zijn de verschijnselen die zich voordoen bij het subject en «secundair» is wat de patiënt ermee doet; het betekenis verlenen en het inzetten als bescherming tegen bijvoorbeeld het gevoel uiteen te vallen of overspoeld te worden door de ander. Ook memoreerde Leader nog maar eens dat symptomen juist een afweer van de psychose zijn, het manifest worden van de dieptestructuren in de symptomatologie, het moment van de *déclenchement* (kanteling) zoals Lacan dat noemt.

Vervolgens richtte hij zich op de drift, die bij de psychoticus zeer problematisch is omdat zij niet beteugeld wordt en vrij rondwaart in het lichaam. De beste manier om de afstand tussen drift en driftontlading te reguleren is de betekenisgeving van de drift, en dat is juist de crux bij de psychose omdat er een fundamentele verstoring in de symbolisatie is opgetreden, met name de symbolisatie van de driften.

Darian Leader sloot af met enkele aanwijzingen voor de therapeutische omgang met psychotici. De behandelaar dient met zijn

patiënt op zoek te gaan naar diens geschiedenis. Wat dekte de uitbraak van de psychose af (‘suppletie’)? Wat veroorzaakte het uitbreken van de psychose (‘kanteling’)? Wat is het originele trauma geweest? De therapeut stelt zich hier dus niet op als degene die weet (‘Jij hebt schizofrenie en je zult je leven lang medicijnen moeten nemen’), maar als een geïnteresseerde luisteraar naar de subjectieve ervaringen van de patiënt, een soort secretaris van de psychoticus die getuigenis aflegt van een ernstige gebeurtenis in zijn leven. Men dient als behandelaar niet te werken tegen de psychose maar met de psychose, zo vatte Leader het samen.

Hierna werd een serie lezingen gegeven, waarvan wij er hier enkele weergeven. Jan Van Camp, psycholoog en psychoanalyticus werkend in Kortenberg en als docent aan het Lemmensinstituut, breidde een aantal visies van Darian Leader verder uit. Beiden definiëren de hallucinatie als de ervaring geadresseerd te zijn. Van Camp legde uitvoerig uit hoe de locatie van de stem aanvankelijk onbeslist is en dat in sommige gevallen blijft. Want, voor zover het realiteitsoordeel het genot van de hallucinatie niet komt begrenzen, is de hallucinatie het psychisch mechanisme bij uitstek om de aanwezigheid te garanderen van datgene waarvan men niet gescheiden wil of kan zijn. Dit realiteitsoordeel is het resultaat van het proces van symbolisering door de taal, waardoor het imaginaire op de plaats komt van het reële. In de psychose faalt dat proces.

Erik Thys, psychiater te Kortenberg, besprak het onderwerp *Psychose en creativiteit*. Hij zette in met de bewering dat alles wat wij ervaren in wezen constructies zijn, dus ook de hallucinaties en wanen. Neuronale netwerken genereren op zich geen betekenis maar leiden slechts impulsen voort die allemaal hetzelfde karakter hebben. De totstandkoming van betekenis zou plaatsvinden in de interactie tussen individu en *the extended mind*, het geheel van culturele uitingen waaraan het subject zich

kan spiegelen. Bij de psychoticus zou gedurende die interactie het onderscheid tussen het mijn en het dijn niet erg duidelijk zijn en treedt er voortdurend een vervloeiing van binnen en buiten op. Bekende filmfragmenten konden dit mooi illustreren. Maar op het punt aangekomen dat de creativiteit met de psychose in verband zou worden gebracht liet de herhaaldelijk haperende techniek het helemaal afweten en ging een deel van zijn boodschap in de chaos verloren.

De theoretische bijdragen werden afgewisseld met de krachtige en leerrijke getuigenissen over hun psychose van twee ervaringsdeskundigen, Miguel Van den Bedem en Michel Mestrum, en die van een moeder van een psychotische zoon, mevrouw Weyts-Fossion.

De studenten muziektherapie van het Lemmensinstituut voerden ons mee in twee indrukwekkende improvisaties, waaruit alweer blijkt dat muziek iets mede kan delen over het reële, het onnoembare, daar waar woorden ontoereikend zijn. De afsluitende discussie leverde geen nieuwe gezichtspunten maar gaf de zaal de gelegenheid om naar verduidelijkingen te vragen en te reageren. Toch willen wij nog een opmerking van Darian Leader naar voren brengen. Volgens hem leven wij in een cultuur waarin er steeds minder wordt geluisterd, en daar moeten we iets aan doen. Tegen de stroom in dus. Afgelezen aan het grote aantal enthousiaste bezoekers zal het aan hen niet liggen.

Alles bij elkaar was deze studiedag een zeer geslaagde en inspirerende aangelegenheid die nog lang zal nazinderen in de hoofden van de deelnemers.

Noten

- 1 International Society for Psychological and Social Approaches to Psychosis
- 2 Naast *What is madness?* (Wat is waanzin?) werden van Darian Leader reeds eerder werken in het Nederlands vertaald.